

XXIV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii, Chojna i Cedynia, 23–25 września 2010 r.

„Od atlasu do kolekcji. W 440. rocznicę pierwszego wydania atlasu świata Abrahama Orteliusa” – tak został sformułowany temat kolejnej XXIV Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, która odbyła się w dniach 23–25 września 2010 roku w położonej 55 km na południe od Szczecina Chojnie i pobliskiej Cedyni. Pretekstem do zajęcia się tą problematyką była przypadająca w 2010 roku 440 rocznica ukazania się w Antwerpii pierwszego wydania słynnego atlasu flamandzkiego kartografa Abrahama Orteliusa pt. *Theatrum Orbis Terrarum* (1570). Organizatorem konferencji był tradycyjnie Zespół Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN, a tym razem głównymi współorganizatorami Archiwum Państwowe w Szczecinie oraz Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, którego wicedyrektor i jednocześnie członek tego Zespołu dr Radosław Skrycki był inicjatorem i animatorem całego spotkania.

W konferencji wzięło udział 27 osób z dziesięciu ośrodków krajowych skupiających osoby zajmujące się historią kartografii oraz jeden gość zagraniczny, dr Rostysław Sossa z Kijowa. Obrady zostały podzielone na cztery sesje, przy czym uroczyste otwarcie oraz pierwsza i ostatnia sesja odbyły się w dawnym zabytkowym ratuszu (obecnie Centrum Kultury) w Chojnie, a sesje druga i trzecia w również zabytkowym hotelu Klasztor (dawnym klasztorze cysterek) w Cedyni, gdzie mieszkali uczestnicy konferencji. Po przemówieniach powitalnych oraz odczytaniu listu od dyrektora Instytutu Historii Nauki PAN prof. Leszka Zaszofta uczczono chwilą ciszy pamięć zmarłego w styczniu 2010 r. dr. Tomasza Niewodniczańskiego, znanego kolekcjonera i honorowego członka Zespołu Historii Kartografii przy IHN PAN.

W wygłoszonych w czasie obrad osiemnastu referatach i dwóch prezentacjach posterowych najwięcej uwagi poświęcono atlasowi Abrahama Orteliusa oraz innym ówczesnym wielkim atlasem niderlandzkim; zajęto się także wybranymi atlasami późniejszymi i ich zbiorami. W pierwszym wystąpieniu dr Kazimierz Kozica (Zamek Królewski w Warszawie) scharakteryzował twórczość i słynne dzieło Orteliusa, zwracając szczególną uwagę na zamieszczone w tym atlasie polonika, przede wszystkim mapę Polski Wacława Grodeckiego i mapę Śląska Martina Helwiga. Następnie prof. Adam Lisenbarth w referacie przygotowywanym wspólnie z mgr Małgorzatą Brzezińską-Klusek (oboje z Instytutu Geodezji i Kartografii w Warszawie) zaprezentował i ocenił zamieszczone w atlasie Orteliusa mapy o tematyce biblijnej, dzieląc je na mapy obszarów opisanych w Biblii (np. mapy Ziemi Świętej) i mapy przedstawiające konkretne wydarzenia (np. wędrówkę Żydów z Egiptu do Ziemi Obiecanej). Natomiast specyficznej problematyce zabiegów konserwatorskich, jakim został poddany mocno zniszczony egzemplarz czwartego wydania atlasu z 1592 r., przechowywany w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Hosianum w Olsztynie, poświęcony był referat dr Doroty Jutrzenki-Supryn (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W czasie zamykającej pierwszą chojeńską sesję dyskusji skupiono się właśnie na skomplikowanych sprawach konserwacji dawnych atlasów i map, związanych z technikami ich druku, a zwłaszcza kolorowania.

Trzy referaty dotyczyły atlasów niderlandzkich z drugiej połowy XVI wieku. Mgr Lucyna Szaniawska (Biblioteka Narodowa) przedstawiła interesujące wyniki analizy atlasów świata Abrahama Orteliusa, Gerarda de Jode i Gerarda Merkatora pod kątem wpływu, jaki na konstrukcję oraz treść zamieszczonych w nich map wywarła popularna wówczas, wielokrotnie wydawana *Geografia* Klaudiusza Ptolemeusza. Te same atlasy porównała także prof. Beata Medyńska-Gulij (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), z tym że skupiła się na graficznych aspektach ich projektowania i redagowania, m.in. na kompozycji głównych elementów map oraz specyfice stosowanych znaków i napisów. Dr Jarosław Łuczyński (Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu) poświęcił swój referat największemu obok Orteliusa twórcy nowożytnej kartografii atlasowej Gerardowi Merkatorowi, szczegółowiej prezentując toruński egzemplarz dwóch części jego słynnego dzieła rozpoczętego w 1585 roku.

Serię referatów dotyczących młodszych atlasów – od XVII do XX wieku – rozpoczął dr Radosław Skrycki prezentacją imponującego rozmiarami (220×170 cm) sztucznego atlasu świata, zawierającego 38 map ściennych, podarowanego w 1663 roku elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi przez jego namiestnika w hrabstwie Kleve Jana Maurycego von Nassau-Siegen. Również sztucznym atlasom, przechowywanym w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, a w szczególności okazałej 7-tomowej kolekcji Machnizkich z XVIII wieku poświęcony był referat mgr Krystyny Szykuły, wieloletniej opiekunki tych zbiorów. Mgr Jerzy Ostrowski (Zespół Historii Kartografii) w referacie przygotowanym wspólnie z mgr Barbarą Przyłuską (Biblioteka Narodowa) przypomniał skromny lecz ważny *Atlas Polski współczesnej* Eugeniusza Romera, wydawany w latach 1924–1930 przez lwowską, a w latach 1948–1951 (zredagowany wspólnie z Józefem Wąsowiczem) przez wrocławską Książnicę-Atlas.

Z dużym zainteresowaniem spotkał się referat dr Beaty Konopskiej (Instytut Geodezji i Kartografii) pt. *Ewolucja koncepcji polskich atlasów historycznych*, oparty na analizie treści około stu dzieł od początku XIX wieku po rok 1989. Autorka wyróżniła trzy główne okresy tej ewolucji oraz podkreśliła przełomowe znaczenie roku 1880, uznawanego za początek polskiej naukowej kartografii historycznej. Natomiast wybrane współczesne polskie i obce atlasy geograficzne i historyczne przejrzał mgr Paweł E. Wespiński (Archiwum Państwowe m.st. Warszawy), poszukując w nich reprodukcji dawnych map i planów. Jak wynika z pokazanych przez niego przykładów, są one szczególnie liczne w atlasach miast, zwłaszcza w zeszytach *Atlasu historycznego miast europejskich*.

Pięcioro referentów zaprezentowało wybrane przez nich różne kategorie map i atlasów w konkretnych zbiorach kartograficznych. Tak więc mgr Anna Osowska (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła z podziałem na grupy tematyczne polskie atlasy sprzed 1939 roku w zbiorach Uniwersytetu Wrocławskiego, zarówno Biblioteki Uniwersyteckiej, jak i nadspodziewanie bogatej biblioteki Zakładu Kartografii w Instytucie Geografii i Rozwoju Regionalnego. Mgr Urszula Markiewicz (Archiwum Państwowe w Szczecinie) dokonała przeglądu atlasów nowożytnych (w tym sztucznych) przechowywanych w różnych zbiorach szczecińskich. Tylko mapami ziem polskich, znalezionymi w wydawnictwach książkowych

i atlasach w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego zajęła się mgr Dorota Bartnik z Oddziału Zbiorów Specjalnych tej biblioteki.

Dwa ostatnie referaty w tej grupie nie dotyczyły atlasów, lecz głównie map topograficznych. Dawne mapy austriackie z obszaru dzisiejszej zachodniej Ukrainy w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Narodowej im. Wasyla Stefanyka były tematem referatu dr. Rostysława Sossy z przedsiębiorstwa Kartohrafija w Kijowie, a Agnieszka Wałek (Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Szczecinie) omówiła szczegółowo podległe jej zasoby map topograficznych, tematycznych i zdjęć lotniczych, gromadzonych i udostępnianych w tym ośrodku.

Do miscellaneów można zaliczyć informację o unikatowych rękopiśmiennych mapach, planach i rysunkach architektonicznych, odkrytych w warszawskim klasztorze wizytek i zaprezentowanych przez dr. Huberta Kowalskiego (Uniwersytet Warszawski) oraz pokaz możliwości udostępniania zabytków dawnej kartografii na portalu internetowym Polska.pl, dokonany przez mgr Anetę Kwiatkowską i mgr. Marka Marca (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, Warszawa), poparty sugestywnymi przykładami map morskich ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej PAN.

Z dwóch prezentacji posterowych pierwsza, przygotowana przez mgr. Dariusza Lorka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) dotyczyła obrazu Wielkopolski w atlasie Abrahama Orteliusa, a w drugiej mgr Paweł E. Wespiński omówił i pokazał przykłady map i planów byłego Biura Odbudowy Stolicy, wśród których znajdują się bardzo wartościowe opracowania. Ponadto dr Radosław Skrycki przygotował niewielką lecz interesującą wystawę z pierwszą mapą Brandenburgii z 1585 roku i jej późniejszymi wariantami po rok 1712.

Uczestnicy konferencji wzięli także udział w półdniowej wycieczce do Doliny Odry ze zwiedzaniem pomnika bitwy pod Cedynią i cmentarza wojennego koło Siekierok, poprzedzoną prelekcją i prowadzoną przez młodego szczecińskiego historyka mgr. Pawła Migdalskiego, który m.in. poddał w wątpliwość przyjmowane dotychczas miejsce pierwszego odnotowanego w kronikach zbrojnego starcia polsko-niemieckiego w 972 roku.

Wygłoszone w czasie konferencji referaty i zaprezentowane postery oraz żywe dyskusje kończące każdą sesję świadczą o ciągle dużej aktywności osób zajmujących się dziejami polskiej i powszechnej kartografii, skupionych wokół działającego od 35 lat zespołu przy Instytucie Historii Nauki PAN. Chojeńsko-cedyńska konferencja była pod każdym względem bardzo udana, w czym zasługa aktywnego ośrodka szczecińskiego, który już po raz trzeci (poprzednio w 1996 i 2007 r.) znakomicie się wywiązał z zadania przygotowania i przeprowadzenia ogólnokrajowego spotkania historyków kartografii. Materiały konferencyjne zostaną opublikowane jako 16 tom serii „Z Dziejów Kartografii” a kolejna, XXV Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii, tym razem pod hasłem „Przestrzeń na dawnych mapach” odbędzie się w dniach 15–17 września 2011 roku w Poznaniu.

Jerzy Ostrowski

Zespół Historii Kartografii przy IHN PAN

Warszawa